

РОЗДІЛ II

Економічна та соціальна географія

УДК 911.3:312(477.86)

Василь Джаман
Іван Ковбас

Проблеми соціально-економічного стану сільського населення Івано-Франківської області (географічні аспекти)

Сучасний соціально-економічний розвиток країни характеризується занепадом усіх сфер життєдіяльності населення. При цьому вочевидь найбільший тягар перехідного періоду відчуває сільська місцевість. У статті розглянуто географічні аспекти проблеми депопуляції сільського населення Івано-Франківської області як індикатора економічного й соціального становища регіону; територіальні особливості рівня зайнятості селян у суспільному виробництві та в особистому підсобному господарстві; географію зайнятості: а) у межах «свого» населеного пункту, б) за межами свого поселення, у тому числі за кордоном; структуру зайнятості сільського населення за видами економічної діяльності; наявність об'єктів господарської діяльності в сільській місцевості та їх галузеву структуру.

Ключові слова: сільська місцевість, сільське населення, народжуваність, смертність, депопуляція, міграція, зайнятість населення, структура зайнятості.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасний стан соціально-економічного розвитку України характеризується помітними якісними та кількісними змінами в усіх сферах життєдіяльності населення. Суттєві економічні, соціальні, політичні трансформації вимагають усебічного врахування їхньої дії під час планування перспективного розвитку українського суспільства. На сучасному етапі тягар перехідного періоду припадає на більшу частину суспільства, але найбільше відчуває його сільська місцевість. Інтереси сільського населення не завжди були в центрі уваги державної соціально-економічної політики, що в кінцевому результаті призвело до занепаду сільських поселень.

Вивченню проблем сільських місцевостей у різних аспектах недостатньо уваги приділяли і наукові установи, і організації відповідного профілю. Фактично автономний розвиток міст і сільської місцевості проявився в різних рівнях розвитку соціальної інфраструктури й у великій різниці якості життя міських та сільських жителів. І якщо явища депопуляції й деградації спочатку охопили лише малі села та периферійні сільські території, то із часом вони розширили й поглибили сферу свого впливу на середні та великі сільські населені пункти й охоплюють усе більші сільські простори, що потребує проведення поглиблених суспільно-географічних досліджень цієї проблеми.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Теоретико-методологічна основа дослідження – фундаментальні положення теорії географічної науки, концептуальні підходи вітчизняних і зарубіжних учених до комплексного вивчення соціально-економічних систем, інтегральних процесів і комплексів розробили Ю. Г. Саушкін, М. Д. Пістун, Л. Г. Руденко, О. Г. Топчієв, О. І. Шаблій, Я. Б. Олійник [8; 11; 12; 17; 19] та ін. Теоретичні положення географії населення і територіальних систем розселення висвітлені в роботах С. О. Ковальова, В. В. Покшишевського, Б. С. Хорева, В. І. Нудельмана, Ю. І. Пітюренка, А. І. Доценка, В. О. Джамана [1; 3; 5; 7; 9; 10; 18] та ін. Проблема географії сільського населення приділяли менше уваги, суттєві здобутки в цьому напрямі мають С. О. Ковальов, Д. Ф. Крисанов, Г. С. Фтомов, Л. О. Шепотько, А. І. Доценко [2; 4; 6; 13; 20] та ін.

Мета статті – проаналізувати сучасні проблеми й розкрити територіальні відміни демографічної ситуації, економічного та соціального становища сільського населення на прикладі Івано-Франківської області в розрізі адміністративних районів, звернувши увагу на диспропорції в просторовій системі «центр–периферія» і в різних категоріях сільських населених пунктів (малих – середніх – великих).

Завдання дослідження: установити «горизонтальні» (територіальні) відміни природного руху й депопуляції сільського населення Івано-Франківської області в розрізі адміністративних районів і їх «вертикальні» особливості в різних (за людністю) категоріях сільських поселень; розкрити географічні особливості рівня зайнятості селян у суспільному виробництві та в особистому підсобному господарстві; визначити географію зайнятості (за місцем проживання, м'ягтниківі трудові поїздки, трудова міграція й еміграція); схарактеризувати наявність об'єктів господарської діяльності в сільській місцевості, їх галузеву структуру й структуру зайнятості за видами економічної діяльності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Згідно з «Концепцією Національної програми відродження села на 1995–2005 роки» органи державної статистики України провели суцільні обстеження сільських населених пунктів. Для здійснення моніторингу сільської місцевості було розроблено форму № 1 – «Соціально-економічна характеристика сільського населеного пункту». Докладна характеристика соціально-економічного становища кожного сільського населеного пункту розкривається за 82 пунктами, які уточнюються ще за 136 підпунктами. Ці матеріали, за результатами обстеження в 1991, 1996, 2001 і 2005 роках у селах Івано-Франківської області, лежать в основі цього дослідження й виступають інформаційною базою.

На території Івано-Франківської області розміщено 765 сільських населених пунктів, середня людність села (станом на 01.01.2013 р.) – 1022 особи [16, с. 23–24]. Це третій показник серед областей (і АР Крим) України – після Закарпатської (1361 особа) та Чернівецької (1310 осіб). Важливість середньої людності поселення полягає в тому, що саме розміри сіл за кількістю мешканців визначали географічну прив'язку господарських об'єктів соціальної і виробничої сфери та формували їх поселенський потенціал. Середня людність сільських населених пунктів в Україні становить тільки 498 осіб, а по регіонах – від 773 осіб (четвертий показник в АР Крим) до 251 особи (найменша величина – у Сумській області). Загалом 13 областей України мають середню людність села менше 500 осіб (це категорія малих сіл) і лише 3 області – понад 1000 осіб (великі села).

Кількість великих сіл (станом на 01.01.2005 р.) в Івано-Франківській області, порівняно з іншими регіонами України, теж досить велика – 315, або 41,2 % сільських поселень, але їх число зменшується (проти 338 – у 1996 р.). Малих сільських населених пунктів в області – третина (259 – у 2005 р.), і їх кількість збільшується (у 1996 р. – 238). Цей процес має негативний симптом, адже явище деградації та депопуляції властиве саме цій категорії поселень. Загалом середня людність сіл Івано-Франківської області зменшилася з 1091 особи у 1991 р. [15, с. 7] до 1022 осіб у 2013 р. або на 6,3 % за останніх 22 роки.

Явище депопуляції в 1990 р. охопило 274 сільські населені пункти Івано-Франківської області (переважно малі поселення) [15, с. 3]. За 1991–1995 рр. у селах області народилося 59 207 дітей, померло 56 152 особи, природний приріст перевищив 3000 осіб. Природний приріст населення був додатним у 12 із 17 адміністративно-територіальних одиниць, а явище депопуляції охопило п'ять районів: Рогатинський, Галицький, Тлумацький, Городенківський, Снятинський (смугу Подністров'я й Покуття). За 1996–2000 рр. смертність перевищила народжуваність і депопуляція становила 8,5 тис. осіб, охопивши вже дев'ять районів (до названих п'ятьох додалися ще Коломийський, Калуський, Тисменицький, Косівський райони) й сільську місцевість Івано-Франківської міської ради – депопуляція поширилася на 10 із 17 адміністративних одиниць області. Упродовж 2001–2004 рр. у селах народилося 33,4 тис. осіб, померло 47,1 тис. осіб і природне скорочення становило 13,7 тис. осіб. Явище депопуляції не охопило лише Верховинський район і села Яремчанської міської ради. Найінтенсивніше природне скорочення селян за цей період відбувалося в Рогатинському (–14,0 % щороку), Галицькому (–8,1 %), Тлумацькому (–7,5 %), Городенківському (–6,9 %), Снятинському (–6,5 %) і Тисменицькому (–5,3 %) районах. Депопуляція за 2001–2004 рр. торкнулася 608 сіл (близько 80 % сільських поселень області), розширивши сферу свого впливу на 158 середніх і 249 великих сіл, охоплюючи все більші простори [14, с. 4, 41].

Демографічна ситуація має значні територіальні відмінності не лише в розрізі адміністративних районів, а й ще суттєвішу різницю в різних (за людністю) категоріях сільських поселень. Так, у

Тисменицькому районі показники природного руху населення значно диференційовані за людністю поселень: а) народжуваність у великих селах становила 10,0 ‰, у середніх – 9,6 ‰, у малих – 7,9 ‰; б) смертність у великих селах становила 13,1 ‰, у середніх – 17,2 ‰, у малих – 20,8 ‰; в) депопуляція: у великих селах – 3,1 ‰, у середніх – 7,6 ‰, у малих – 12,9 ‰. Складнішою в малих селах є й вікова структура населення. Для прикладу: у малих селах Галицького району частка дітей віком до 16 років – 15,6 ‰, населення старше працездатного віку – 36,4 ‰, а у великих селах ці показники мають такі параметри: 19,2 ‰ і 24,4 ‰.

Важливими показниками економічного та соціального становища сільського населення виступає рівень зайнятості населення і розмір заробітної плати. На початок 2005 р. 170,7 тис. сільських жителів Івано-Франківської області працювали в установах, організаціях та підприємствах різних форм власності, що становить лише 38,4 ‰ від загальної кількості осіб працездатного віку. При цьому кількість зайнятих, порівняно з 1996 р., скоротилася в 1,6 раза [14, с. 45], а з 1991 р. – у 2,2 раза (тоді було зайнято 381,1 тис. осіб) [15, с. 15]. Найбільша кризова ситуація склалася у Тлумацькому районі, де рівень зайнятості населення працездатного віку становив лише 22,7 ‰, а кількість зайнятих у суспільному виробництві з 1996 р. (14,3 тис. осіб), порівняно із 2005 р. (4,7 тис.), зменшилася утричі. Значно зменшилася кількість зайнятих у суспільному виробництві в Коломийському, Городенківському, Снятинському, Рогатинському, Богородчанському, Галицькому районах (табл. 1). Загалом у результаті глибокої економічної кризи за 1991–2005 рр. робочі місця втратили 210,4 тис. селян Івано-Франківської області.

Таблиця 1

Зайнятість сільського населення Івано-Франківської області, тис. осіб [4]

Адміністративно-територіальна одиниця	Кількість працівників у суспільному виробництві				Кількість зайнятих лише в особистому підсобному господарстві			
	1996 р.	2005 р.	динаміка за 1996–2005 рр.		1996 р.	2005 р.	динаміка за 1996–2005 рр.	
			тис. осіб	%			тис. осіб	%
<i>Район:</i>								
Богородчанський	21,3	11,7	-9,6	-45,3	7,8	12,6	+4,8	+62,1
Верховинський	5,2	3,6	-1,7	-32,0	8,3	9,7	+1,3	+15,8
Галицький	17,5	10,1	-7,4	-42,2	3,0	4,1	+1,1	+37,3
Городенківський	19,3	10,2	-9,2	-47,4	2,8	9,6	+6,8	+240,7
Долинський	14,2	9,9	-4,3	-30,3	3,0	8,5	+5,5	+184,1
Калуський	23,2	18,5	-4,6	-20,0	7,7	9,6	+1,9	+24,9
Коломийський	30,3	15,4	-15,0	-49,3	14,0	21,3	+7,4	+52,7
Косівський	14,8	10,5	-4,2	-28,7	21,8	7,2	-14,6	-66,8
Надвірнянський	21,0	13,8	-7,2	-34,1	10,6	17,4	+6,8	+64,4
Рогатинський	16,2	8,7	-7,5	-46,4	2,5	5,6	+3,1	+120,1
Рожнятівський	15,8	12,2	-3,6	-23,1	8,7	10,1	+1,4	+16,3
Снятинський	19,7	10,5	-9,2	-46,8	5,1	15,3	+10,2	+198,4
Тисменицький	27,1	20,9	-6,2	-22,8	6,5	9,8	+3,3	+51,3
Тлумацький	14,3	4,7	-9,6	-67,2	5,4	10,2	+4,8	+89,7
<i>Міська рада:</i>								
Івано-Франківська	7,1	5,8	-1,3	-17,7	1,5	1,6	+0,2	+12,6
Болехівська	3,0	1,8	-1,2	-39,2	0,9	1,8	+0,9	+101,3
Яремчанська	3,4	2,4	-1,0	-29,1	1,4	2,9	+1,4	+101,8

Більшість із числа зайнятих (67,2 ‰) працювала за межами свого населеного пункту, витрачаючи додатково час і кошти для подолання відстані «дім–робота–дім» (табл. 2). За 2001–2005 рр. кількість сільських жителів Івано-Франківської області, які працювали за межами своєї області в інших регіонах України, збільшилася майже на 4 тис. осіб (на 39,7 ‰) і становила 2005 р. близько 14 тис. осіб, а кількість працівників за кордоном за цей період зросла на 10,6 тис. осіб (у 2,5 раза) і становила 14,9 тис. осіб [14, с. 5]. Найбільша частка сільських трудових мігрантів за кордон відзначається в Снятинському (47,3 ‰), Рожнятівському (38,6 ‰), Городенківському (36,5 ‰) районах; за межі області в інші регіони України масово виїжджають із Богородчанського (35,3 ‰ загальної кількості

працівників за межами свого населеного пункту), Рожнятівського (26,2 %), Калуського (21,4 %) районів, Болехівської міської ради (22,8 %).

Таблиця 2

Географія зайнятості сільського населення Івано-Франківської області [14]

Адміністративно-територіальна одиниця	Частка працівників за межами свого населеного пункту до загальної кількості зайнятих у суспільному виробництві, %		Кількість зайнятих в особистому підсобному господарстві за розрахунком на 100 осіб працівників у суспільному виробництві, осіб	
	1996 р.	2005 р.	1996 р.	2005 р.
<i>Район:</i>				
Богородчанський	70,8	70,4	36,4	108,0
Верховинський	41,5	38,2	159,8	272,1
Галицький	50,0	71,0	17,1	40,6
Городенківський	27,5	54,9	14,7	95,0
Долинський	79,1	77,7	21,0	85,4
Калуський	76,0	86,6	33,0	51,7
Коломийський	50,3	63,2	46,0	138,6
Косівський	38,9	30,0	147,5	68,7
Надвірнянський	75,5	71,6	50,5	126,1
Рогатинський	42,6	67,9	15,7	64,4
Рожнятівський	62,9	75,0	54,7	82,7
Снятинський	33,0	67,6	26,1	146,5
Тисменицький	69,7	74,5	23,8	46,7
Тлумацький	34,4	35,2	37,8	218,6
<i>Міська рада:</i>				
Івано-Франківська	88,3	78,0	20,7	28,3
Болехівська	64,8	82,7	30,6	101,4
Яремчанська	42,5	19,4	41,0	116,7
По області	56,3	67,2	40,6	92,2

Загальна кількість зайнятих, які працюють за місцем проживання (у своєму населеному пункті), складала лише 56 тис. осіб (32,8 % працівників у суспільному виробництві). Один із чинників, що впливає на зайнятість населення та можливість працевлаштування, – наявність у сільській місцевості об'єктів господарської діяльності. На початок листопада 2005 р. лише у 200 сільських населених пунктах Івано-Франківської області (із 763) функціонувало 248 підприємств сільського господарства (крім фермерських), причому переважна більшість (96,4 %) із приватною формою власності; у 190 селах функціонувало 425 підприємств обробної промисловості (97,9 % із приватною формою власності), у 23 селах – 28 підприємств добувної промисловості (92,9 % – приватні); у 66 селах розміщено 97 організацій лісового господарства (77,3 % – із державною формою власності); у 52 селах – 88 будівельних організацій (94,3 % – приватні); у 20 сільських населених пунктах – 40 транспортних організацій (97,5 % – приватні); у 15 селах – 15 рибних господарств (2/3 – приватних); у 18 сільських поселеннях – 27 закладів відпочинку (санаторіїв, будинків відпочинку тощо, з них 85,2 % – приватних) [14, с. 57–60]. Із наведених показників наявності об'єктів господарської діяльності в сільській місцевості випливає, що в період економічної кризи занепадає матеріальне виробництво: сільськогосподарські й промислові підприємства, будівельні та транспортні організації, а нові форми ведення сільського господарства не привели до активізації сільських поселень. Галузева структура зайнятості населення за місцем проживання в суспільному виробництві в перехідний період сформувалася так: 27,6 % – в освіті; 18,9 % – у сільському господарстві; 12,9 % – у торгівлі; 8,6 % – в охороні здоров'я та соціальній допомозі; 8,4 % – у промисловості, 5,0 % – у державному управлінні; 4,8 % – на транспорті та зв'язку; 4,7 % – у лісовому господарстві; 2,9 % – на будівництві тощо [14, с. 46].

Слід відзначити, що 2005 р. значна кількість осіб працездатного віку, зайнятих лише в особистому підсобному господарстві, становила 157,4 тис. осіб, або 1/3 працездатного населення [14, с. 48]. Ця категорія населення збільшилася, порівняно з 1996 р., на 46,5 тис. осіб, або на 41,9 % (табл. 1). Особливо зросла кількість зайнятих лише в особистому підсобному господарстві в Городенківському (в 3,4 раза), Снятинському (в 3 рази), Рогатинському (у 2,2 раза), Тлумацькому (в 1,9 раза) районах,

Болехівській та Яремчанській міських радах (у 2 рази). Кількість зайнятих лише в особистому підсобному господарстві особливо зросла в тих районах Івано-Франківської області, у яких значно зменшилася кількість робочих місць у суспільному виробництві (де люди фактично втратили робочі місця). Коефіцієнт рангової кореляції між абсолютними показниками зменшення кількості працівників у суспільному виробництві та збільшення числа зайнятих лише в особистому підсобному господарстві становить +0,718, тобто залежність пряма і значна. У багатьох районах (Верховинському, Тлумацькому, Снятинському, Коломийському, Надвірнянському, Богородчанському) та сільських місцевостях міських рад (Яремчанської і Болехівської) кількість зайнятих лише в особистому підсобному господарстві 2005 р. перевищила число працівників у суспільному виробництві (табл. 2).

Особливий інтерес викликає ситуація в Косівському районі (табл. 1 і 2). 1996 р. в районі значна кількість зайнятих лише в особистому підсобному господарстві (21,8 тис. осіб) пояснюється специфікою регіону – розвитком і поширенням народних художніх промислів (виготовленням сувенірів). У результаті зменшення ринків збуту товару, різко зменшилось їх виробництво та зайнятість населення у цій сфері. З іншого боку, зменшилася кількість робочих місць у суспільному виробництві і в самому Косівському районі, і в сусідніх районах; можливість розвитку м'ягтниківих трудових міграцій теж обмежена. Це в кінцевому результаті призвело до різкого збільшення в районі безробіття.

Серед населення працездатного віку 160,6 тис. осіб 2005 р. не працювали й не навчалися, що більше, порівняно з 1996 р., у 4,6 рази. І якщо 1996 р. інваліди I і II груп становили 25,7 % кількості осіб, які не працювали й не навчалися, то 2005-го – лише 6,7 % [14, с. 44].

Дослідження зайнятості сільського населення Івано-Франківської області дало змогу виділити такі особливості:

1) рівень зайнятості в суспільному виробництві в районах, які безпосередньо межують із великим і середнім містом, вищий, ніж у периферійних районах, і частка працівників за межами свого населеного пункту в них значно більша (у Калуському – 86,6 %, Тисменицькому – 74,5 %, Івано-Франківській міській раді – 78,0 %, а в Косівському – 30,0 %, Верховинському – 38,2 %, Тлумацькому – 35,2 %, Яремчанській міській раді – 19,4 %);

2) у приміській зоні великого міста кількість зайнятих лише в особистому підсобному господарстві значно менша, порівняно з працівниками у суспільному виробництві (в Івано-Франківській міській раді – 28:100, у Тисменицькому районі – 47:100), ніж у периферійних районах (Верховинському – 272:100, Тлумацькому – 219:100, Снятинському – 146:100);

3) географія працівників за межами свого населеного пункту тісно пов'язана з балансом кількості трудових ресурсів і робочих місць:

а) наявність великого міста (значна кількість робочих місць) і порівняно небагато трудових ресурсів у приміському районі (м. Івано-Франківськ – Тисменицький район) забезпечує бажання працювати на місці, здійснюючи м'ягтниківі трудові поїздки – 95,0 % селян Тисменицького району, які працюють за межами свого населеного пункту, знайшли місце роботи поруч і лише 4,7 % – працюють в Україні за межами своєї області, а 0,3 % – за кордоном;

б) наявність середнього міста й порівняно багато трудових ресурсів приміського району (м. Калуш – Калуський район) не може повністю забезпечити місцями роботи: 70,2 % трудових сільських мігрантів працює поруч (у межах своєї області – переважно в містах Калуш, Івано-Франківськ), але порівняно значна кількість – в інших регіонах України (21,4 %) і за кордоном (8,4 %);

в) малі міські поселення (з незначною кількістю робочих місць) і порівняно багато трудових ресурсів у сільській місцевості периферійних районів (м. Снятин – Снятинський район) ускладнюють можливість працювати поблизу місця проживання. Тому 47,3 % селян Снятинського району, які працюють за межами свого населеного пункту, знайшли заробіток за кордоном, ще 9,3 % – в інших регіонах України (за межами Івано-Франківської області). Подібна ситуація склалася в Рожнятівському (відповідно, 38,6 % та 26,2 %) і Городенківському (36,5 % і 11,2 %) районах, Болехівській міській раді (23,8 % і 22,8 %) тощо.

Підбиваючи підсумок аналізу зайнятості сільського населення, що визначає рівень формування матеріального добробуту та соціального забезпечення селян, констатуємо, що за період 1996–2005 рр. в Івано-Франківській області:

1) кількість працівників у суспільному виробництві зменшилася на 102,8 тис. осіб;

2) кількість населення працездатного віку, зайнятого лише в особистому підсобному господарстві, збільшилася на 46,5 тис. осіб;

3) кількість осіб працездатного віку, які не працювали й не навчалися, збільшилася на 125,9 тис. осіб [14, с. 44]. Така ситуація вплинула на зубожіння селян. Погіршення матеріального становища селян пов'язане також зі структурою зайнятості, оскільки за місцем проживання переважають ті професії, які є менш оплачуваними. Так, рівень середньомісячної номінальної заробітної плати найманих працівників за видами економічної діяльності 2012 р. був найнижчим у рибальстві та рибництві – 1552 грн, сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві – 2077 грн, охороні здоров'я – 2201 грн, будівництві – 2491 грн, освіті – 2527 грн, а в промисловості – 3500 грн; середній розмір зарплати за всіма видами економічної діяльності по Україні – 3026 грн [16, с. 380]. Отже, у 2/3 працівників у суспільному виробництві за місцем проживання в сільській місцевості Івано-Франківської області рівень заробітної плати нижчий від пересічного показника по країні.

Скорочення кількості робочих місць у сільській місцевості й ближніх містах, низький рівень заробітної плати зумовили міграційний відтік сільського населення і трудову еміграцію, що загалом призводить до погіршення демографічної ситуації та депресивності все більших просторів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Значний тягар економічної кризи відчуває сільська місцевість, де значно скоротилася кількість об'єктів господарської діяльності (особливо матеріального виробництва), соціальної інфраструктури, значно зменшилася кількість працівників у суспільному виробництві, зросло число тих, хто не працює і не вчиться. Рівень заробітної плати в первинному секторі економіки (сільському та лісовому господарстві, рибництві), охороні здоров'я, освіті, будівництві (переважаючих галузях зайнятості селян) значно нижчий середніх показників зарплати по країні. Все це призвело до зниження рівня матеріального забезпечення сільського населення.

Особливо погіршилося соціально-економічне становище населення малих сіл і тих, що розміщені в периферійних частинах області (далеко від обласного й міжрайонних центрів). Саме вони найбільше вражені процесами деградації і депопуляції. Підтвердженням негативних тенденцій є зменшення виконуваних функцій міжпоселенського й внутріпоселенського значення та зміна функціональних типів сільських поселень. Відбуваються структурні зрушення щодо збільшення кількості поселень із суто сільськогосподарськими функціями, при цьому різко зросла чисельність зайнятих лише в особистому підсобному господарстві (повертаємося від колективного товарного виробництва до особистого підсобного натурального та дрібнотоварного виробництва).

Зменшення кількості робочих місць у сільській місцевості та ближніх містах і селищах міського типу, мала заробітна плата зумовили трудову міграцію (за кордон й в інші регіони України), що призводить до погіршення демографічної ситуації. І якщо депопуляція спочатку охопила лише малі села й периферійні сільські території (1990 р. смертність перевищила народжуваність у 36 % сільських поселень Івано-Франківської області), то із часом вона розширилася на середні та великі села, охопивши великі сільські простори (у 2001–2004 рр. уже 80 % сіл області зазнали депопуляції).

Перспективи подальших досліджень пов'язані з докладнішим просторовим аналізом природного й механічного руху сільського населення, розкриттям особливостей рівня, структури й географії зайнятості селян на районному та локальному рівнях, що дасть змогу глибше виявити просторові відмінності соціального й економічного становища сільського населення.

Джерела та література

1. Джаман В. О. Регіональні системи розселення: демогеографічні аспекти / В. О. Джаман. – Чернівці : Рута, 2003. – 392 с.
2. Доценко А. І. Сільське розселення в Україні: динаміка та структура / А. І. Доценко. – К. : Фенікс, 2010. – 288 с.
3. Доценко А. І. Територіальна організація розселення (теорія та практика) / А. І. Доценко. – К. : Фенікс, 2010. – 536 с.
4. Ковалев С. А. Сельское расселение (географическое исследование) / С. А. Ковалев. – М. : Изд-во МГУ, 1963. – 371 с.
5. Ковалев С. А. География населения СССР / С. А. Ковалев, Н. Я. Ковальская. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – 287 с.
6. Крисанов Д. Ф. Сельское расселение: социально-экономический аспект / Д. Ф. Крисанов. – Киев : Наук. думка, 1988. – 142 с.
7. Нудельман В. И. Региональная схема расселения на территории УССР / В. И. Нудельман, Б. В. Павлышин, Г. И. Фильваров // Строительство и архитектура. – 1980. – № 2. – С. 8–10.
8. Пістун М. Д. Конструктивна регіональна політика: суспільно-географічний аспект / М. Д. Пістун, Я. Б. Олійник, Г. В. Балабанов // Укр. геогр. журн. – 2000. – № 1. – С. 3–9.
9. Питюрєнко Е. И. Системы расселения и территориальная организация народного хозяйства / Е. И. Питюрєнко. – Киев : Наук. думка, 1983. – 139 с.

10. Покшишевский В. В. Население и география. Теоретические очерки / В. В. Покшишевский. – М. : Мысль, 1978. – 315 с.
11. Руденко Л. Г. Фундаментальні географічні дослідження та їх прикладне значення у сучасних умовах / Л. Г. Руденко // Укр. геогр. журн. – 2003. – № 1. – С. 9–15.
12. Саушкин Ю. Г. Экономическая география: история, теория, методы, практика / Ю. Г. Саушкин. – М. : Мысль, 1973. – 559 с.
13. Социально-экономические проблемы развития села (расселенческий аспект) / [Г. С. Фтомов и др.]. – Киев : Наук. думка, 1988. – 328 с.
14. Соціально-економічна характеристика сільських населених пунктів Івано-Франківської області : стат. зб. / за ред. О. В. Костюк. – Івано-Франківськ : Голов. упр. статистики в Івано-Франківській обл., 2006. – 131 с.
15. Соціально-економічний стан сільських населених пунктів Івано-Франківської області на 1 січня 1991 року : стат. зб. – Івано-Франківськ : [б. в.], 1991. – 61 с.
16. Статистичний щорічник України за 2012 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2013. – 566 с.
17. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії / О. Г. Топчієв. – Одеса : Астропринт, 2001. – 560 с.
18. Хорев Б. С. Проблемы городов (Урбанизация и единая система расселения в СССР) / Б. С. Хорев. – М. : Мысль, 1975. – 428 с.
19. Шаблій О. І. Основи суспільної географії / О. І. Шаблій. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – 296 с.
20. Шепотько Л. О. Соціальний розвиток села на сучасному етапі / Л. О. Шепотько. – К. : Знання, 1982. – 48 с.

Джаман Василій, Ковбас Иван. Проблемы социально-экономического состояния сельского населения Ивано-Франковской области (географические аспекты). Современное социально-экономическое развитие страны характеризуется заметными качественными и количественными изменениями в худшую сторону практически во всех сферах жизнедеятельности населения. При этом, наверное, наибольшую тяжесть переходного периода чувствует сельская местность. В статье рассмотрены географические аспекты проблемы депопуляции сельского населения Ивано-Франковской области как индикатора экономического и социального состояния региона; территориальные особенности уровня занятости сельского населения в общественном производстве и в личном подсобном хозяйстве; географию занятости: а) в пределах «своего» населенного пункта, б) за пределами своего поселения, в т. ч. за границей; структуру занятости сельского населения по видам экономической деятельности; наличие объектов хозяйственной деятельности в сельской местности и их отраслевую структуру.

Ключевые слова: сельская местность, сельское население, рождаемость, смертность, депопуляция, миграция, занятость населения, структура занятости.

Dzhaman Vasily, Kovbas Ivan. Problems of Socioeconomic Status of Ivano-Frankivska Oblast Rural Population (Geographical Aspects). Contemporary socioeconomic development of the country is characterized by noticeable qualitative and quantitative changes for the worse in almost all spheres of the population life and activity. It is obvious that the heaviest burden of the transition period falls on the countryside. The article describes the geographical aspects of the problem of Ivano-Frankivska oblast rural depopulation as an indicator of economic and social situation in the region; territorial features of peasants employment in social production and in private subsidiary farming; geography of employment: a) within «their» village, b) outside their settlements, including abroad; structure of rural employment by economic activity; objects of economic activity in rural areas and their industrial structure.

Key words: countryside, rural population, fertility, mortality, depopulation, migration, employment, structure of employment.

Стаття надійшла до редколегії
18.06.2014 р.

УДК 911.3:930(477)(0758)

Мирослав Дністрянський

Значення колонізаційних рухів із Північних Балкан, Трансільванії та Молдови в заселенні Українських Карпат упродовж XIII–XVII ст.

Розкрито особливості колонізаційного руху населення в Українські Карпати з Північних Балкан, Трансільванії та Молдови впродовж XIII–XVII ст. Виділено два складники в цьому процесі: 1) неорганізований міграційний рух пастушого населення, який уключав південнослов'янські, давньоукраїнські та, незначною